

## ارتباطهای الکترونیک کتابداران ایران: تحلیل محتوایی گروه بحث الکترونیک دانشگاه فردوسی مشهد (LIS)

شیما مرادی<sup>۱</sup>

محدثه دخت عصمتی<sup>۲</sup>

### چکیده

در این مقاله با روش تحلیل محتوای کیفی، به مطالعه موردی گروه بحث الکترونیک دانشگاه فردوسی مشهد پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش از ۱۳۱۹ پست الکترونیکی تشکیل شده که از ششم دی ماه ۱۳۸۵ تا ششم تیرماه ۱۳۸۶ به این گروه بحث ارسال شده‌اند. مطالعه موردی حاضر با روش تحلیل محتوای ساختاری انجام گردید. یافته‌های مرحله اول پژوهش نشان می‌دهد پراکندگی موضوعی در پستهای ارسالی، به ترتیب با ۵۶/۹۳٪ فراوانی در گروه «مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی»، ۲۰/۱۶٪ فراوانی در گروه «عضویت»، ۸/۶۴٪ در گروه «هرزنامه‌ها»، ۷/۶۵٪ در گروه «تبریک و تسلیت» و ۶/۵۹٪ در گروه «متفرقه» است. در مرحله دوم، به منظور بررسی ارتباطهای علمی اعضای گروه بحث، ۷۵۱ پست الکترونیک ارسالی به گروه «مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی» با استفاده از دستورکار رمزگذاری شده، تحلیل محتوای کیفی گردید و مشخص شد ۱۹۴ پست (۲۵/۸۲٪) در مقوله «اخبار و رویدادهای مرتبط با کتابداری»، ۲۱ پست (۲/۷۹٪) در حوزه «اخبار فناوری اطلاعات»، ۹۶ پست (۱۲/۷۸٪) حاوی اخبار «انجمن کتابداری ایران»، ۱۷۲ پست (۲۲/۹۰٪) از «همایشها و کارگاه‌ها»، ۲۲ پست (۲/۹۲٪) درمورد «تحصیلات تکمیلی و عالی»، ۱۳۱ پست (۱۷/۴۴٪) در مقوله «منابع و مطالب جدید»، ۱۹ پست (۲/۵۲٪) درباره «جستجوی متخصصان کتابداری»، ۱۴ پست (۱/۸۶٪) با موضوع «آگهی استخدام»، ۱۴ پست (۱/۸۶٪) در مورد «نمایشگاه کتاب»، ۲۳ پست (۳/۰۶٪) در ارتباط با «منزلت اجتماعی رشته» و ۱۵۶ پست (۲۰/۷۷٪) به «پرسش موضوعی» و پاسخ در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و رشته‌های، مرتبط اختصاص یافته بودند.

کلیدواژه‌ها: گروه بحث الکترونیک، کتابداران و اطلاع‌رسانان ایرانی، ارتباطهای علمی.

۱. دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی و عضو کمیته پژوهش انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران  
shmoradi@gmail.com

۲. کارشناس کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو کمیته پژوهش انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران  
De.mohaddeseh@gmail.com

## ۱. مقدمه

یک پژوهشگر نباید انتظار داشته باشد اطلاعات مورد نیاز خود را تنها از طریق تلاشهای فردی و ابتکار عمل‌های خویش به دست آورد. ارتباطات یکی از اجزای درونی فعالیتهای علمی روزمره است و نقش مهمی را در علوم و فناوری ایفا می‌کند (علیدوستی و خسروجردی، ۱۳۸۶، ۲). به عقیده «ان.جی.» (۱۹۹۸) ارتباطهای علمی، زیر مجموعه‌ای از ارتباطهای اجتماعی به شمار می‌روند (داورپناه، ۱۳۸۶، ۱۱) که از طریق بحث، گفتگو، و انتشار امکان می‌پذیرد. وی معتقد است رقم بالای هزینه‌ها برای مجله‌های تخصصی چاپی و فضای مناسبی که در همایشها به منظور بحث و گفتگو و تبادل دانش به وجود می‌آید، سبب شده همایشها بیشتر مورد توجه متخصصان قرار بگیرند. اما گسترش اینترنت، ایجاد گروه‌های خبری و شکل پویاتر آنها که بعدها «گروه بحث الکترونیک» نام گرفت، گزینه مشابه و شاید ارزان‌تری را در راستای تبادل و اشتراک، و ارتقای سطح دانش برای متخصصان و کلیه کاربران اینترنت فراهم آورد که امکان ارسال پرسش و دریافت پاسخ بدون پرداخت هزینه را به آنها می‌داد (همان). به عقیده «متزت»<sup>۱</sup> (۱۹۹۸) رشد بی‌سابقه نیروی انسانی متخصص در دهه‌های گذشته سبب شده آنها به دنبال شیوه‌های کارآمدی برای تأمین منابع محدود خود باشند؛ به همین دلیل است که نتایج حاصل از ارتباطهای علمی غیررسمی بیش از پیش برای دانشمندان مهم تلقی می‌شوند تا همگام با پیشرفتهای علمی حرکت کنند. حجم وسیعی از ارتباطهای علمی در امر پژوهش در سایه «دانشکده نامرئی»<sup>۲</sup> امکان‌پذیر شده است. دانشکده نامرئی مجموعه روشهایی است که محققان را از تحقیقات در جریان یا تحقیقاتی که گزارش رسمی آنها منتشر نشده است، آگاه می‌سازد. مزیت این روش در آن است که شبکه‌های گفتاری و شفاهی، ایده‌ها و یافته‌های جدید را به سرعت اشاعه می‌دهند و همچنین این شبکه به سادگی شکل می‌گیرد (داورپناه، ۱۳۸۶، ۱۵). در این راستا، «داورپناه» (همان) از نوعی شبکه غیررسمی با عنوان «دانشگاه

1. Matzat.

2. Invisible College.

نامرئی یا مجازی<sup>۱</sup> یاد کرده است که از طریق پست الکترونیکی، گروه‌های بحث و کنفرانسهای الکترونیکی شکل جدیدی به خود گرفته‌اند.

مقاله حاضر بر گروه‌های بحث الکترونیکی<sup>۲</sup> توجه دارد که گاه «گروه‌های بحث الکترونیک» یا «لیست سرو»، فهرست پستی یا سیاهه‌های ساده خوانده می‌شوند که به بحث و تبادل الکترونیکی برای تعامل در میان یک گروه بسته از افراد هم‌علاقه اطلاق می‌شود (گولد نقل از هاندی ۲۰۰۲). برخی معتقدند این گروه‌ها روشی برای از بین بردن موانع اجتماعی هستند و متخصصانی را که در مرکز یک موضوع (علمی) قرار دارند با افرادی که در حاشیه هستند پیوند می‌دهند و از این روست که به گسترش دانشکده نامرئی کمک می‌کند (متزت، ۱۹۹۸).

#### ۱-۱. گروه بحث

پست الکترونیکی از زمان پیدایش، با استقبال جامعه علمی<sup>۳</sup> روبه‌رو شده است که دلیل آن انتقال سریع و کم هزینه پیامها به هر نقطه‌ای از جهان است. شاید به همین دلیل است که امروزه از «پست سنتی» با عنوان «پست حلزونی»<sup>۴</sup>، یعنی پست خیلی کند، یاد می‌شود (Ng 1998).

اساس یک گروه، بحث در استفاده از پست الکترونیکی و اشتراک<sup>۵</sup> در گروه مذکور است و اینترنت در برقراری ارتباط فراگیر و سریع میان اعضای یک حرفه، جایگاه ویژه‌ای دارد. به عبارتی، گروه‌های بحث همچون انجمنهای حرفه‌ای عمل می‌کنند و محیطی را فراهم می‌سازند که افراد بتوانند به راحتی سؤاها و دیدگاه‌های خود را درباره مباحث گوناگون حرفه برای همگان مطرح سازند و از نظرهای آنان سود ببرند (زین العابدینی ۱۳۸۵). مشترکان از طریق گروه‌های بحث قادر به اشتراک دانش و عقاید،

1. Electronic/Virtual Invisible College.
2. Electronic Discussion group, Mailing list, ListServ.
3. Scientific Community.
4. snail mail.
5. Subscription.

طرح پرسش، پاسخ به پرسشهای مطرح شده توسط دیگران، آگاهی از کنفرانسها و فراخوان مقاله‌ها، تبادل نظر درباره موضوعهای خاص در حوزه علاقه‌های مشترک، آگاهی از فرصتهای شغلی و ... خواهند بود.

هر پیام فرستاده شده به گروه بحث الکترونیک، در واقع به تمام اعضای مشترک در آن، فرستاده می‌شود. زمانی که یک فرد در یک گروه بحث الکترونیک مشترک می‌شود، نام و نشانی پست الکترونیکی او به نشانیهای فهرست پستی اضافه و اغلب یک پیام استاندارد مبنی بر پذیرش اشتراک شامل تعدادی اطلاعات مفید درباره گروه بحث الکترونیک و اطلاعاتی درباره چگونگی عدم اشتراک، از فهرست به پست الکترونیکی مشترک فرستاده می‌شود. از آن پس، وی پیامهای پستی را دریافت و ارسال فهرست به دیگران را آغاز خواهد کرد (هاندی ۲۰۰۲).

گروه‌های بحث الکترونیک می‌توانند نظارت‌شده<sup>۱</sup> یا نظارت‌نشده<sup>۲</sup> باشند. در گروه‌های نظارت‌شده، فرد ناظر، پیام نویسنده را قبل از ارسال به تمامی مشترکان و برای اطمینان از ربط و مناسبت آن به گروه هم‌علاقه، بررسی می‌کند. ناظر این اختیار را دارد که پیامهای تهمت‌آمیز، توهین‌آمیز یا غیرمرتبط را از فهرست حذف نماید. فهرستهای نظارت‌نشده، محلی برای جریان آزاد اطلاعات در میان مشترکان است و این بدان معناست که هیچ بررسی و نظارتی بر روی پیامهای فرستاده شده برای اطمینان از اعتبار یا مناسبت آنها صورت نمی‌گیرد. در نتیجه، در تعدادی از گروه‌های بحث الکترونیک عمومی ترافیک زیادی به وجود می‌آید که می‌تواند یا دعای خیر باشد یا دشنام و آن نیز به علاقه‌های افراد در فهرست بستگی دارد (همان).

در حال حاضر در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی گروه‌های بحث متعددی در دنیا وجود دارد (Liswiki 2007) لیکن به نظر می‌رسد گروه بحث الکترونیکی دانشگاه فردوسی مشهد نخستین و در عین حال یکی از پرطرفدارترین گروه‌های بحث در حوزه

---

1. Moderated.  
2. Unmoderated.

کتابداری و اطلاع‌رسانی، در داخل ایران باشد. این گروه بحث الکترونیکی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۳۷۷ در دانشگاه فردوسی مشهد به پیشنهاد و مسئولیت دکتر رحمت الله فتاحی ایجاد شد و تا به حال به صورت نظارت‌نشده مدیریت می‌شود (فتاحی ۱۳۸۶). این گروه بحث معروف به LIS، تا زمان انجام پژوهش حاضر ۱۰۶۹ عضو داشته است و بر اساس تخمین مدیر آن، اعضای آن ۳۰ نفر عضو هیئت علمی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، و اعضای دیگر از کتابداران شاغل و دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند<sup>۱</sup> (فتاحی ۱۳۸۶).

## ۲. بیان مسئله

گروه بحث الکترونیک مشهد بتدریج وارد دهمین سال فعالیت خود می‌شود. با افزایش قابل توجه مشترکان و در راستای آن فزونی پستهای الکترونیک ارسالی گروه بحث الکترونیک دانشگاه فردوسی مشهد، مسئله پژوهش حاضر آن است که مشخص نیست محتوای پستهای الکترونیک مبادله شده و مقوله‌های مورد بحث توسط اعضا در این گروه بحث، بر اساس چه محورها و موضوعهایی مبادله شده است و اصولاً درصد یا سهم هر موضوع (پراکندگی موضوعی) در مقایسه با کل پیامهای مبادله شده به چه میزان است؟ این پژوهش در نظر دارد با مطالعه موردی گروه بحث الکترونیک مشهد، پستهای الکترونیکی ارسالی به این گروه را در فاصله زمانی شش ماهه (ششم دی ۱۳۸۵ تا ششم تیر ۱۳۸۶) تحلیل محتوایی کیفی کند و پوشش موضوعی پستهای الکترونیکی ارسالی و پراکندگی موضوعی مقوله‌های مرتبط با ارتباطهای علمی اعضا را نسبت به کل پستهای الکترونیکی ارسالی مشخص نماید.

## ۳. هدف و فایده پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی ارتباطهای الکترونیک کتابداران ایرانی به صورت مطالعه موردی اکتشافی است که با تحلیل محتوایی کیفی پستهای الکترونیک ارسالی گروه بحث الکترونیک دانشگاه فردوسی مشهد، صورت گرفته است.

۱. برای عضویت در این گروه، درخواست خود را از طریق ارسال یک پیام به نشانی [fattahi@ferdowsi.um.ac.ir](mailto:fattahi@ferdowsi.um.ac.ir)، اعلام نمایید.

هدفهای ویژه این پژوهش عبارتند از:

- تحلیل محتوای پستهای الکترونیک ارسالی
- تعیین پراکندگی موضوعی مقوله‌های مرتبط با ارتباطهای علمی اعضا نسبت به کل پستهای الکترونیک ارسالی.

### پرسشهای اساسی

۱. پستهای الکترونیکی ارسالی به گروه بحث در بازه زمانی شش ماه، چه موضوعهایی را پوشش داده‌اند؟
۲. پراکندگی موضوعی مقوله‌های مرتبط با ارتباطهای علمی اعضا نسبت به کل پستهای الکترونیک ارسالی چقدر بوده‌است؟

### ۴. مرور پیشینه پژوهش

پژوهش در باب گروه بحث الکترونیک، سابقه چندانی ندارد. حوزه مورد توجه در این گونه فناوریها با رویکرد بررسی ارتباطهای الکترونیک، با وجود فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی جدید نسل جدید وب - که وب ۲/۰ خوانده می‌شود - بسیار پویاست و تغییر و تحولات وب ۲/۰ بر پژوهشها نیز تأثیرگذار بوده است. با بررسی نگارندگان این مقاله مشخص شد، مطالب اندکی در مورد تحلیل گروه‌های بحث الکترونیک در داخل و خارج کشور نگاشته شده‌است. مقاله زین العابدینی (۱۳۸۵) از معدود مقاله‌هایی است که در ایران به نوعی از گروه‌های بحث الکترونیک یاد شده، و با معرفی روشهای نوین اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی، گروه بحث الکترونیک دانشگاه فردوسی مشهد را به اختصار معرفی کرده است.

---

۱. «تیم اورایی» و «دیل دارتی» در سال ۲۰۰۴ مفهوم وب ۲/۰ را خلق کردند که به کاربرد و استفاده از ابزارها با تمرکز بر کاربر اشاره دارد. وب ۲/۰ در ارتباطها و اجتماعهای تحت وب معنا پیدا کرده است و ابزارهای آن همانند آ.ا.س.اس، شبکه‌های اجتماعی، فولکسونومی یا رده‌بندی مردمی و ... به کمک کاربران در جهت تسهیل ارتباطها و اشتراک دانش گام برمی‌دارند (اورایی نقل از مرادی (۱۳۸۵)).

جالب اینجاست که در خارج از کشور، برخی مقاله‌های یافت‌شده در ارتباط با گروه‌های بحث، تأثیر گروه‌های یاد شده در جوامع مختلف بویژه از دیدگاه پزشکی و اثر مشاوره آنلاین و گروهی را در گروه‌های بحث الکترونیک بر روی بیماران بررسی نموده‌اند. نمونه این کار، تحقیق «مرکز دیابت جوزلین»<sup>۱</sup> (۲۰۰۵) است که شرکت در گروه‌های بحث اینترنتی را وسیله‌ای برای ایجاد امیدواری و دلگرمی معرفی کرده است. این پژوهش نشان می‌دهد بیماران در یافتن اطلاعات مربوط به بیماری خود و تبادل تجربیات و نگرش‌شان نسبت به بیماری و زندگی، از این گروه بحث استفاده نموده‌اند. سئوالهای مطرح شده در این گروه بحث، توسط روانشناسان و متخصصان فیزیولوژی پاسخ داده شده است.

در بررسی پژوهشگران در خارج از کشور نیز مقاله‌های زیادی در مورد تحلیل محتوایی گروه‌های بحث الکترونیک بویژه با رویکرد کیفی، یافت نشد. در سال ۱۹۹۵ «گیلبرت»<sup>۲</sup> و «جیگنین»<sup>۳</sup> در مقاله‌ای تجربه آنلاین گروه‌های بحث الکترونیک را بررسی و مشخص کردند که دلیل پذیرش یا عدم پذیرش فناوری از سوی اعضای هیئت علمی، چه بوده است. آنها ضمن معرفی گروه‌های بحث الکترونیک، به عنوان یکی از روشهای کنفرانسهای آنلاین، به مطالعه موردی گروه بحث AAHESGIT پرداختند که به کاربردهای فناوری اطلاعات اختصاص یافته بود. ایشان دریافتند که گروه بحث مذکور، فرصت اشتراک اطلاعات، تبادل و استفاده از ایده‌های دیگران را برای مشتریان فراهم می‌آورد.

«آرچر»<sup>۴</sup> نیز در همان سال گروه بحث الکترونیک IMIMCAS را بررسی کرد که توسط کتابداران کانادایی با هدف تبادل نظر و اشتراک تجربیات حرفه‌ای ایجاد شده بود. مطالعه وی نشان داد این گروه اغلب به عنوان تابلوی اعلانات الکترونیک عمل

1. Joslin Diabetes Center.
2. Gilbert.
3. Geoghegan.
4. Archer.

کرده است تا وسیله‌ای برای بحث و تبادل نظر. وی در تحلیل محتوایی کمی ۳۶ پست الکترونیکی ارسالی به گروه بحث، دریافت که بیشتر پستها به تقویت و ایجاد ارتباطهای الکترونیکی بین کتابداران کانادا و آفریقا اختصاص یافته بود.

در سال ۱۹۹۷ «بار ایان»<sup>۱</sup> و «اسولین»<sup>۲</sup> به بررسی محتوایی گروه بحث الکترونیکی آمریکایی Pubyac در حوزه سرویس‌دهی به کودکان و جوانان در کتابخانه‌های عمومی پرداختند و پستهای ارسالی یک ماه را با دیدگاه کیفی و از لحاظ حوزه‌های موضوعی ارسال شده، تعداد شرکت‌کنندگان و درصد اشتراکشان نسبت به تعداد پستهای ارسالی، بررسی نمودند.

«مَرتز» در سال ۱۹۹۸ به سودمندی کاربرد گروه‌های بحث الکترونیک در فعالیتهای علمی پرداخت و گروه‌های بحث را عاملی برای ارتباطهای مکرر و غیررسمی پژوهشگران با همانندان خود در حوزه‌های مختلف دانست که به گسترش دامنه دانشکده نامرئی و تعاملهای علمی ایشان می‌انجامد.

«هاندی» (۲۰۰۲) در مقاله خود به گروه‌های بحث الکترونیک علمی و دانشگاهی پرداخته و ضمن بررسی اهمیت کاربرد پست الکترونیک به عنوان ابزار ارتباطی، به این گروه‌ها به طور کلی و گروه‌های بحث دانشگاهی به طور خاص اشاره و تعدادی از راهنماهای مهم این گروه‌ها را معرفی کرده است. این مقاله مروری، بیشتر به جنبه معرفی گروه‌های بحث تأکید دارد و ارتباطهای الکترونیک اعضا را در نظر نگرفته است.

همچنین «رویپرز»<sup>۳</sup> در همان سال تحلیل محتوایی بر پستهای الکترونیکی ارسالی گروه بحث IWETEL در اسپانیا انجام داد. پژوهش وی نشان داد اساساً از این گروه بحث الکترونیک برای ارتباطهای تخصصی و مبادله اطلاعات استفاده می‌شد. عدم اشتراک فعال مشترکان این گروه در مباحث علمی و دانشگاهی، از دیگر نتایج این پژوهش بود.

1. Bar-Ilan.
2. Assouline.
3. Ruipérez.



«موریل»<sup>۱</sup> و «وات»<sup>۲</sup> (۲۰۰۳) در مقاله‌ای مشترک به کاربرد فهرستهای پست الکترونیکی به عنوان راه‌حل مدیریت دانش اشاره کرده‌اند. از آنجا که فهرستهای مدنظر آنان به ناظر و در حقیقت سیستم ذخیره و بازیابی پستهای الکترونیکی مجهز بود، امکان بهره‌وری از پستهای مختلف و همچنین ادغام چند فهرست پست الکترونیک بر اساس آن فراهم می‌شد. آنها در این پژوهش، بر نقش نظارتی و استفاده از چنین سیستمهایی در گروه‌های بحث سازمانها که می‌تواند به عنوان ابزارهایی مفید برای حمایت از سیاستهای مدیریت دانش در سازمانها به خدمت گرفته شوند، تأکید داشته‌اند.

«دیویس»<sup>۳</sup> (۲۰۰۵، ۹) با انتشار کتابی در مورد وبلاگها، اتاقهای گفتگوی آنلاین و گروه‌های بحث الکترونیک، به کاربرد این ابزارهای الکترونیکی در فضای دموکراتیک آمریکا اشاره کرد و آنها را ابزاری برای پیشبرد سیاست آنلاین آمریکا دانست.

«پیچ»<sup>۴</sup> در سال ۲۰۰۷ به بررسی چهار قانون اصلی در مدیریت گروه‌های بحث الکترونیک حوزه مدیریت و تجارت پرداخت. وی در مقاله خود به روشهای تبلیغاتی برای جلب نظر سایر مشترکان گروه‌های بحث پرداخت و اداره یک گروه بحث الکترونیک فعال در حوزه‌های مذکور را ساده‌ترین راه برای یک تجارت موفق دانست.

چنانکه ملاحظه می‌شود، در بیشتر پژوهشهای انجام شده در این حوزه، از دیدگاه محتوایی و با رویکردی کیفی، مقوله‌های ارسالی و موضوعهای مورد بحث در گروه‌های الکترونیکی بررسی نشده است. از سوی دیگر، در موارد بررسی شده، پژوهشگران به درصد پایین فعالیت و اشتراک اکثر شرکت‌کنندگان در مباحث علمی، به وقوع درگیری لفظی یا نزاع الکترونیکی، و تغییر کارکرد چنین گروه‌هایی به تابلوی اعلانات الکترونیکی اشاره داشته‌اند. همچنین، با توجه به استفاده روزافزون کاربران ایرانی از شبکه جهانی و خدمات گسترده و متنوع آن نظیر پست الکترونیک، مبحث گروه‌های بحث الکترونیک و

- 
1. Moreale.
  2. Watt.
  3. Davis.
  4. Psych.

تأثیر آن در ارتباط‌های غیررسمی به دلایلی نامعلوم مهجور مانده‌است. نکته جالب اینجاست که پژوهش‌ها در باب شبکه‌های اجتماعی، بیش از همتای قدیمی آن (گروه‌های بحث الکترونیک) مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به رشد سریع فناوریهای ارتباطی و اطلاعاتی، رویکرد نسل «نت»<sup>۱</sup> به شیوه‌های جدید تعامل‌های الکترونیک و شبکه‌های اجتماعی بوده است. از این رو، بررسی موضوع‌های ارسالی در این گروه، بحث الکترونیک و پراکندگی مقوله‌هایی که با ارتباط‌های علمی اعضای گروه مذکور مرتبط بوده‌اند، می‌تواند موضوعی مورد توجه قلمداد شود.

### ۵. روش شناسی پژوهش

در این پژوهش با رویکردی کیفی، مطالعه موردی بر گروه بحث الکترونیک فردوسی مشهد انجام گرفت تا ارتباط‌های الکترونیک و نحوه استفاده اعضای این گروه بحث الکترونیک مشخص گردد و از روش تحلیل محتوای ساختاری<sup>۲</sup> استفاده شده است. به طور کلی، تحلیل محتوا به منظور بررسی محتوای متن‌ها به کار گرفته می‌شود و در اصل تحلیل نظام‌مند فراوانی کلمه‌ها، عبارتها، مفهوما و... در کتاب، فیلم و دیگر انواع مواد است (پاول ۱۹۹۷ نقل از آذرانفر ۱۳۸۵). در این روش پژوهش معمولاً از شش واحد ثبت برای تحلیل محتوا استفاده می‌شود که تحلیل «موضوع» و «مضمون» از شکل‌های مهم واحد ثبت در تحلیل محتواست که به شناسایی و میزان فراوانی موضوعها در یک متن می‌پردازد (باب الحوائجی ۱۳۸۶ نقل از آذرانفر ۱۳۸۵). در این بررسی، ۱۳۱۹ پست الکترونیک ارسالی از سوی اعضای گروه بحث الکترونیک فردوسی مشهد به این گروه، از ششم دی ماه ۱۳۸۵ تا ششم تیر ۱۳۸۶، تحلیل محتوایی ساختاری شدند.

۱. نسل نت

۲. تحلیل محتوای ساختاری: این فن تحلیلی، معمولاً در شیوه «به کارگیری قیاسی مقوله‌ها» مورد استفاده قرار می‌گیرد و منظور از به کارگیری آن، تحلیل یک ساختار ویژه در متن است. تعاریف، مثالها و قواعد رمزگذاری در مورد هر مقوله در قالب «دستور کار رمزگذاری» تهیه می‌شود و متن با توجه به این مقوله‌ها مورد تحلیل قرار می‌گیرد (حریری ۱۳۸۵، ۲۷۲).

ابزار پژوهش در مطالعه موردی حاضر، تحلیل محتوایی ساختاری بود و به دلیل اینکه این گروه بحث، در اینترنت فضای مشخصی ندارد، به ناچار پژوهشگر از «حساب پست الکترونیک»<sup>۱</sup> یکی از اعضا<sup>۲</sup> که از تاریخ ششم دی ماه ۱۳۸۵ به عضویت این گروه در آمده بود، برای تحلیل محتوای پستهای الکترونیکی ارسالی استفاده کرد. حساب پست الکترونیکی مذکور که در جی میل<sup>۳</sup> وجود دارد، برای تفکیک و تقسیم‌بندی موضوعی و غیرموضوعی پستهای الکترونیکی ارسالی، به ابزارهای ویژه‌ای مجهز است که امکان برچسب‌زنی<sup>۴</sup> و نام‌گذاری برای هر پست الکترونیک را فراهم می‌آورد.

این پژوهش در دو مرحله انجام گردید. در مرحله اول، کلیه پستهای الکترونیکی ارسالی به این گروه از ششم دی ماه ۱۳۸۵ تا ششم تیر ماه ۱۳۸۶ بدون داشتن پیش‌فرضی خاص تحلیل محتوایی شدند. پس از مطالعه اجمالی تعدادی از پستهای الکترونیکی مزبور و به دلیل آشنایی و عضویت نگارندگان در این گروه بحث الکترونیک، در مرحله اول تمامی پستهای الکترونیک به پنج گروه کلی تقسیم شدند: ۱. مرتبط با کتابداری ۲. تبریک و تسلیت ۳. عضویت ۴. متفرقه و ۵. هرزنامه از لحاظ محتوایی. در مرحله دوم، به دلیل یکدستی مقوله‌ها از «دستور کار رمزگذاری»<sup>۵</sup> که در ابتدای مرحله دوم پژوهش تهیه شده بود، استفاده گردید. این دستور کار تنها چارچوب و قواعد کلی برای کد‌گزاریه‌ها، مثالها، و نمونه‌های احتمالی در مرحله دوم را مشخص می‌کرد و دخالتی در تحلیل محتوایی مقوله‌های مورد بررسی در پستهای الکترونیکی نداشت. در این مرحله، مبنای تحلیل محتوایی مانند مرحله اول، بدون داشتن هیچ پیش‌فرض، تنها بر مقوله‌هایی انجام گرفت که با ارتباطهای علمی اعضای گروه بحث الکترونیک مرتبط بودند. در این مرحله، پژوهشگران با رویکردی کیفی به تحلیل محتوایی ساختاری گروه «مرتبط با کتابداری» پرداختند و در این مرحله ۷۵۱ پست الکترونیکی ارسالی به گروه بحث به یازده زیرگروه زیر تقسیم شد:

1. Email account.
2. de.mohaddesed@gmail.com.
3. www.gmail.com.
4. Lable.
5. Coding Agenda.

۱. اخبار فناوری اطلاعات
۲. اخبار کتابداری
۳. پرسش موضوعی
۴. انجمنهای کتابداری
۵. همایشها و کارگاهها
۶. تحصیلات تکمیلی
۷. جستجوی افراد
۸. معرفی منبع جدید
۹. نمایشگاه کتاب
۱۰. استخدام
۱۱. منزلت اجتماعی رشته.

ذکر این نکته حایز اهمیت است که در این مرحله، به دلیل رویکرد کیفی به محتوای پستهای الکترونیک، گاهی بیش از یک برچسب و موضوع به هر پست الکترونیک اختصاص داده شد. بنابراین، آمار و فراوانی منتج در این مرحله از دید کیفی مورد نظر است. نمونه‌ای از این دست، پست ارسالی به گروه بحث در تاریخ ۱۳ اسفند ۱۳۸۵ است که خبر از چاپ جلد دوم دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران را اطلاع‌رسانی کرده بود. این پست الکترونیکی ذیل دو گروه «اخبار کتابداری» و «معرفی منبع جدید» دسته‌بندی شد.

#### ۶.۱.۶. یافته‌ها

چنانکه پیشتر گفته شد، مرحله اول پژوهش با گروه‌بندی موضوعی ۱۳۱۹ پست الکترونیکی ارسالی در بازه زمانی شش ماهه در گروه بحث الکترونیک آغاز شد. در پاسخ به سؤال اول پژوهشی (پستهای الکترونیکی ارسالی به گروه بحث در بازه زمانی شش ماه چه موضوع‌هایی را پوشش داده‌اند؟) جدول ۱ نشانگر محدوده این تقسیم‌بندی و تحلیل

محتوایی هر گروه در بازه زمانی مذکور است. با ارائه نتایج حاصل، از مرحله اول پژوهش مشاهده می‌شود بیش از نیمی (۵۶/۹۳٪ فراوانی) از پستهای الکترونیکی ارسالی به گروه در حوزه مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی است. پستهای الکترونیکی مورد بررسی در این گروه، مباحث زیر را در بر می‌گرفتند:

- عضویت در انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران
- اخبار انجمنهای کتابداری داخل و خارج کشور
- رویدادهای کتابداری، اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات
- اخبار نمایشگاه کتاب
- طرح پرسش در مورد نحوه دسترسی به متخصصان کتابداری ایرانی در سراسر دنیا
- اخبار درج مقاله‌ها در مجله‌های معتبر دنیا
- اطلاع‌رسانی چاپ یا ترجمه منابع جدید در حوزه‌های مرتبط
- اطلاع‌رسانی منابع و سایتهای مفید
- طرح پرسش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی
- مباحث مرتبط با تحصیلات تکمیلی در این حوزه
- تغییر نام رشته
- منزلت رشته.

جدول ۱. مرحله اول پژوهش: پراکندگی و فراوانی موضوعی پستهای الکترونیکی ارسالی (n=1319)

گروه	فراوانی	درصد فراوانی	توضیحات
مرتبط با کتابداری	۷۵۱	۵۶/۹۳٪	عضویت در انجمن کتابداری، اخبار انجمن کتابداری، خبر رویدادهای کتابداری و فناوری اطلاعات، انجمنها در ایران و کشورهای دیگر، نمایشگاه کتاب، سؤال در مورد نحوه دسترسی به متخصصان کتابداری ایرانی در سراسر دنیا، درج مقاله در مجله‌های معتبر، آگاهی رسانی از چاپ یا ترجمه منابع جدید، اطلاع‌رسانی منابع و سایتهای مفید، سؤال در حوزه کتابداری، کارشناسی ارشد و دکتری، تغییر نام رشته، منزلت رشته، و ...

گروه	فراوانی	درصد فراوانی	توضیحات
تبریک و تسلیت	۱۰۱	٪۷/۶۵	شادباش اعیاد، انتصاب در پست جدید، درج مقاله، چاپ کتاب، و پیامهای تسلیت
عضویت	۲۶۶	٪۲۰/۱۶	درخواست عضویت، لغو عضویت، و تغییر آدرس الکترونیکی در گروه بحث الکترونیکی
متفرقه	۸۷	٪۶/۵۹	کلیه پیامهایی که در حوزه هایی جز کتابداری و اطلاع‌رسانی و حوزه‌های وابسته از سوی کتابداران مشترک به گروه فرستاده شده‌است.
هرزنامه	۱۱۴	٪۸/۶۴	هرزنامه‌ها و تبلیغات نامرتبط

همان‌طور که در جدول ۱ آمده است، پس از گروه «مرتبط با کتابداری»، گروه «عضویت» با ۲۰/۱۶٪ فراوانی بیشتری نسبت به سایر گروه‌ها داشته است که می‌تواند نشانگر اهمیت و محبوبیت این گروه بحث در میان جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایرانی باشد. لازم به ذکر است، ۹۶٪ پستهای الکترونیکی این گروه به درخواست عضویت و تغییر آدرس الکترونیکی در گروه بحث اختصاص یافته بود. نکته قابل اهمیت در مرحله اول، فراوانی بالای هرزنامه‌ها (۸/۶۴٪) در گروه بحث بود. به نظر می‌رسد مدیریت «نظارت نشده» این گروه به دلیل حجم بالای مکاتبات و احتمالاً مشکلات و مسائل فنی گروه بحث مورد مطالعه، دلیل اصلی بر حجم بالای هرزنامه‌ها و تبلیغات نامرتبط ارسالی به این گروه است.

در راستای تحلیل محتوایی کیفی در مرحله اول، گروه «تبریک و تسلیت» با ۷/۶۵٪ در این مرحله در رده چهارم قرار گرفت که با توجه به مسائل فرهنگی در ایران، شادباش اعیاد، تبریک به مناسبت انتصاب در پست جدید، درج مقاله و چاپ کتاب در کنار پیامهای تسلیت، بدیهی به نظر می‌رسد. همچنین، درصد بالای پستهای الکترونیکی از این دست، ممکن است دلایلی نظیر مدیریت باز و نظارت نشده، مسائل فنی، فقدان تدوین و استفاده از آیین‌نامه «آداب شبکه‌ای»<sup>۱</sup> داشته باشد. برخی از گروه‌های بحث الکترونیک

1. Nnetiquette.

آداب شبکه‌ای و فرهنگی دارند که مشترکان ملزم به آشنایی و پیروی از آن هستند. آشنایی با ادب شبکه‌ای در فضای رایانه‌ای ضروری است، بخصوص در گروه‌های بحث الکترونیکی و پست الکترونیکی که افراد از فرهنگها و زمینه‌های مختلف در این فضای رایانه‌ای فعالیت می‌کنند (هاندی ۲۰۰۲ نقل از اسدی ۱۳۸۳). آخرین گروه «متفرقه» از لحاظ درصد فراوانی با ۶/۵۹٪، به پستهای الکترونیکی در حوزه‌هایی نامرتب با کتابداری و اطلاع‌رسانی اختصاص یافت. این گروه شامل پستهایی می‌شد که مشترکان در حوزه‌های گوناگون هنری، فلسفی، و .. به گروه ارسال کرده بودند.

در پاسخ به دومین سؤال پژوهشی (پراکندگی موضوعی مقوله‌های مرتبط با ارتباطهای علمی اعضا نسبت به کل پستهای الکترونیکی ارسالی چقدر بوده است؟)، مرحله دوم پژوهش با روش تحلیل محتوای ساختاری و با استفاده از دستور کار رمزگذاری شده، محتوای پستهای الکترونیکی ارسالی گروه «مرتبط با کتابداری» با فراوانی ۷۵۱ پست الکترونیکی، تحلیل شد. در این مرحله، پستهای الکترونیکی بر اساس محتوا، به یازده زیرگروه تفکیک شدند که در جدول ۲، پراکندگی موضوعی آنها مشخص شده است. ذکر این مهم حایز اهمیت است که این مرحله از پژوهش رویکردی کیفی به محتوای پستهای الکترونیکی دارد و فراوانی در این مرحله، کمی نیست؛ زیرا همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، گاه یک پست الکترونیکی در چند زیرگروه قرار می‌گرفت و محتوای آن با زیرگروه‌های مختلف دیگر همپوشانی داشت.

فراوانی ۵۶/۹۳٪ پستهای مرتبط با کتابداری در گروه بحث و تفکیک موضوعی آنها طبق جدول ۲، نشان می‌دهد کتابداران عضو این گروه بحث الکترونیکی، از این ابزار الکترونیکی در راستای برقراری ارتباطهای علمی خویش نیز استفاده می‌کنند. برای درک بیشتر موضوعات، نمونه‌ای از پستهای الکترونیکی ارسالی هر زیرگروه در انتهای مقاله آورده شده است.

## جدول ۲. مرحله دوم پژوهش: پراکندگی موضوعی گروه مرتبط با کتابداری

توضیحات	درصد فراوانی	فراوانی	زیرگروه‌های گروه «مرتبط با کتابداری»
کلیه رویدادها و اطلاعات در مورد فناوری اطلاعات، اینترنت و حوزه‌های وابسته	٪۲/۷۹	۲۱	اخبار فناوری اطلاعات
رویدادهای وابسته به این حوزه. این زیرگروه حتی اطلاعاتی بسیار جزئی در مورد انتصاب کتابداران در پستهای رسمی و دولتی کشور و همچنین خبر پذیرش مقالات آی.اس.آی را در بر می‌گیرد.	٪۲۵/۸۲	۱۹۴	اخبار کتابداری
درخواست‌های همکاری و کلیه سؤالی ارسالی در حوزه کتابداری از سوی اعضا	٪۲۰/۷۷	۱۵۶	پرسش موضوعی
اطلاعات در مورد انجمنهای کتابداری داخل و خارج از کشور	٪۱۲/۷۸	۹۶	انجمنهای کتابداری
اخبار همایشها و کارگاهها	٪۲۲/۹۰	۱۷۲	همایشها و کارگاهها
سؤالا و اطلاعات در حوزه تحصیلات تکمیلی، نحوه پذیرش، مفاد امتحانی و ..	٪۲/۹۲	۲۲	تحصیلات تکمیلی
جستجو برای اطلاعات تماس افراد برای انجام تحقیق، طرح پرسش و ..	٪۲/۵۲	۱۹	جستجوی افراد
معرفی منابع چاپی و غیر چاپی از سوی کتابداران عضو	٪۱۷/۴۴	۱۳۱	معرفی منبع جدید
استخدام کتابداران و جذب اعضای هیئت علمی	٪۱/۸۶	۱۴	استخدام
زمان و مکان برگزاری نمایشگاه‌های کتاب، نقدها، رویدادها و وقایع مربوط به نمایشگاه	٪۱/۸۶	۱۴	نمایشگاه کتاب
اطلاعات در مورد رشته، تغییر نام رشته، و منزلت رشته در جامعه	٪۳/۰۶	۲۳	منزلت اجتماعی رشته

طبق یافته‌های جدول فوق:

- ۱۹۴ پست (٪۲۵/۸۲) در مورد «اخبار و رویدادهای مرتبط با کتابداری» در داخل و خارج کشور با هدف روزآمدسازی دانش کتابداران عضو از آخرین اخبار این حوزه؛

۱. پست الکترونیکی در تاریخ ۲۵ فوریه با مضمون کتابخانه‌های سيار در کنیا و استفاده از شتر و قاطر برای رساندن منابع کتابخانه ای به اعضا، به گروه ارسال شده بود.



۲۱ پست (۲/۷۹٪) در حوزه «اخبار فناوری اطلاعات» و تأثیر آن بر کتابداری و اطلاع‌رسانی<sup>۱</sup>؛

۹۶ پست (۱۲/۷۸٪) حاوی اخبار متعدد از «انجمن کتابداری ایران» و سایر انجمنهای کتابداری در داخل و خارج از کشور، بویژه انجمنهای علمی - دانشجویی کتابداری در ایران و ذکر فعالیتهای آنها<sup>۲</sup>؛

۱۷۲ پست (۲۲/۹۰٪) از «همایشها و کارگاهها» که محفلی را برای افزایش آگاهی و به روز رسانی دانش<sup>۳</sup> یا تبادل نظر و اشتراک یافته‌ها فراهم می‌آورند<sup>۴</sup>؛

۲۲ پست (۲/۹۲٪) در مورد «تحصیلات تکمیلی و عالی» در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی در دانشگاه‌های مختلف داخل و خارج از کشور که شامل اطلاعاتی نظیر نحوه و زمان برگزاری این آزمونها و منابع موردنیاز برای آمادگی شرکت در این آزمونها بود<sup>۵</sup> و چه بسا ارسال چنین پستهایی اعضای گروه را به ایجاد فرصت شغلی و تحصیلی بهتر برای خود، تبادل و ارتقای سطح دانش در مقاطع بالاتر ترغیب کرده است<sup>۶</sup>؛

۱۳۱ پست (۱۷/۴۴٪) حاوی معرفی «منابع و مطالب جدید» در حوزه کتابداری که به روزآمدی و ارتقاء سطح دانش کمک می‌نماید<sup>۷</sup>؛

---

۱. پست الکترونیکی در تاریخ ۲۴ فوریه، موتور جستجوی سایروس را به عنوان منبعی جامع و تخصصی علمی معرفی کرده بود.

۲. فایل نمایی یکی از همایشهای ماهانه انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی در تاریخ ۲۹ می برای گروه بحث فرستاده شد.

۳. اطلاعیه برگزاری دوره آموزشی، در تاریخ ۲۱ می برای گروه بحث ارسال شد.

۴. تمدید مهلت ارسال چکیده به همایش ملی «اصطلاحنامه و کاربردهای آن در محیط الکترونیکی» در تاریخ ۲۳ ژوئن به گروه بحث اطلاع‌رسانی شد.

۵. خبر انتشار کتاب مجموعه سؤالیهای آزمون دکترای تخصصی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۹ ژوئن توسط گردآورنده، به گروه ارسال شد.

۶. در تاریخ دهم ژوئن، سؤالی در مورد آزمون دکترای تخصصی رشته کتابداری در دانشگاه مشهد مطرح شد.

۷. کتابدار مرجع یک کتابخانه تخصصی در تاریخ ۲۰ ژوئن، از خرید چند عنوان کتاب نایاب خبر داد و همچنین همکاران و دانشجویان این حوزه را به مراجعه و استفاده از منابع مذکور ترغیب نمود.

۱۹- پست (۲/۵۲٪) که به «جستجوی متخصصان کتابداری» و استادان این رشته در مراکز داخل و خارج<sup>۱</sup> اختصاص یافته بودند و حتی گروهی از این پرسشها با هدف اشتراک و تبادل اطلاعات با متخصصان حوزه‌های خاص مرتبط با فرستنده پیام فرستاده شده بودند<sup>۲</sup>؛

۱۴- پست (۱/۸۶٪) و «آگهی استخدام» متخصص که به ایجاد فرصتهای علمی پژوهشی جدید و ارتقای حرفه‌ای کتابداران کمک شایانی می‌کنند<sup>۳</sup>؛

۱۴- پست (۱/۸۶٪) در باب «نمایشگاه کتاب» که زمان و مکان برگزاری نمایشگاه‌های کتاب، نقدها، رویدادها و وقایع مربوط به نمایشگاه را اطلاع‌رسانی کرده بودند<sup>۴</sup>؛

۲۳- پست (۳/۰۶٪) در مورد «منزلت اجتماعی رشته» که اطلاعاتی را در مورد رشته، تغییر نام رشته، و منزلت رشته در جامعه ایران می‌دادند<sup>۵</sup>؛

و در انتها ۱۵۶ پست (۲۹/۷۷٪) منحصراً به طرح پرسش موضوعی<sup>۶</sup>، پاسخ<sup>۷</sup> به این سؤالها در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و رشته‌های وابسته، و درخواست همکاری علمی پژوهشی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و رشته‌های مرتبط<sup>۸</sup> اختصاص یافته است، که می‌تواند نشانگر ارتباطهای علمی اعضا از طریق این گروه بحث الکترونیک باشد.

۱. برای انجام کاری تحقیقاتی، در تاریخ ۱ می آدرس پست الکترونیکی یکی از استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی که در خارج از ایران مقیم هستند، درخواست و در همان تاریخ به ایشان پاسخ داده شد.

۲. در تاریخ ۳ ژوئن، آدرس پست الکترونیکی همکاران شاغل در کتابخانه حقوق دانشگاه علامه طباطبایی از اعضای گروه درخواست شد.

۳. در تاریخ ۱۵ ژانویه، آگهی استخدام کتابدار توسط یک شرکت معتبر به گروه بحث اطلاع‌رسانی شد.

۴. در تاریخ ۲۳ آوریل فهرست کتابهای لاتین ارزی ۱۴ ناشر و کارگزار ارائه شده در بیستمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران که در سایت کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران قرار داده شده بود، در گروه اطلاع‌رسانی گردید.

۵. خبر چاپ مقاله ای با عنوان «هیچ کس پاسخگو نیست: نگاهی به مشکلات کتابداری و کتابداران» در روزنامه همشهری در تاریخ ۱۰ آوریل به گروه فرستاده شد و در همان روز ۳ پست الکترونیکی مختلف در پاسخ و تکمیل این مطلب از سوی دیگر اعضا، به گروه ارسال گردید.

۶. سؤالی با مضمون اینکه «کتابخانه ارگانیک پویاست» در تاریخ ۲۴ می، به گروه بحث فرستاده شد.

۷. در پاسخ به سؤال ارسالی در تاریخ ۲۴ می، ۳ پاسخ متفاوت در همان روز برای گروه فرستاده شد که کتابداران و اعضا، ایده‌ها و نظرهای خود را در این زمینه برای پرسشگر فرستاده و دیگر اعضا را به پاسخگویی به این پرسش ترغیب نموده بودند.

۸. انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در تاریخ ۲۱ جون، از علاقه‌مندان در این حوزه درخواست همکاری کرده بود.

## ۷. خلاصه و نتیجه گیری

در راستای تشخیص محتوای پستهای الکترونیکی مبادله شده و مقوله‌های مورد بحث توسط اعضا در این گروه، بحث و تعیین درصد یا سهم هر موضوع (پراکندگی موضوعی) در مقایسه با کل پیامهای مبادله شده، پژوهش حاضر در دو مرحله انجام گردید. مرحله اول پژوهش نشان می‌دهد پراکندگی موضوعی در پستهای ارسالی به ترتیب با ۵۶/۹۳٪ فراوانی (۷۵۱ پست) در گروه «مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی»، ۲۰/۱۶٪ فراوانی (۲۶۶ پست) در گروه «عضویت»، ۸/۶۴٪ (۱۱۴ پست) در گروه «هرزنامه‌ها»، ۷/۶۵٪ (۱۰۱ پست) در گروه «تبریک و تسلیت» و ۶/۵۹٪ (۸۷ پست) در گروه «متفرقه» است. ارسال ۸/۶۴٪ پست مرتبط با عضویت در گروه مباحثه الکترونیکی دانشگاه فردوسی مشهد، می‌تواند نشانگر اهمیت و محبوبیت این گروه بحث در میان جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایرانی باشد. همچنین ارسال ۵۳/۹۳٪ پست ارسالی مرتبط با کتابداری می‌تواند مصداق خوبی برای کاربرد گروه بحث الکترونیکی دانشگاه فردوسی مشهد در میان اعضای آن باشد. از سوی دیگر، درصد بالای پستهای الکترونیکی زیرگروه‌های «هرزنامه‌ها»، «متفرقه» و «تبریک و تسلیت»، می‌تواند به دلیل مدیریت باز و نظارت‌نشده، مسائل فنی، فقدان تدوین و استفاده از آیین‌نامه «آداب شبکه‌ای»<sup>۱</sup> باشد.

در مرحله دوم، به جهت بررسی ارتباطهای علمی اعضای گروه بحث، ۷۵۱ پست ارسالی به گروه «مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی» با استفاده از دستورکار رمزگذاری شده، تحلیل محتوای کیفی گردید و مشخص شد ۱۹۴ پست (۲۵/۸۲٪) در مقوله «اخبار و رویدادهای مرتبط با کتابداری» با هدف روزآمدسازی دانش کتابداران عضو از آخرین اخبار این حوزه، ۲۱ پست (۲/۷۹٪) در حوزه «اخبار فناوری اطلاعات» و تأثیر آن بر کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۹۶ پست (۱۲/۷۸٪) حاوی اخبار متعدد از انجمنهای علمی و دانشجویی کتابداری در داخل و خارج به منظور آشنایی با فعالیتهای آنها، ۱۷۲ پست (۲۲/۹۰٪) از «همایشها و کارگاه‌ها» که فرصت مناسبی را برای دانشجویان،

دانش‌آموختگان و متخصصان این رشته فراهم می‌آورند تا با افزایش و به‌روزرسانی دانش و آگاهی خود، به تبادل نظر و به اشتراک‌گذاری یافته‌ها بنشینند. ۲۲ پست (۲/۹۲٪) در مورد «تحصیلات تکمیلی و عالی» در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی در دانشگاه‌های مختلف داخل و خارج از کشور که شامل اطلاعاتی نظیر نحوه و زمان برگزاری این آزمونها و ارائه منابع مورد نیاز برای شرکت در این آزمونها بودند و چه بسا ارسال چنین پستیهای اعضای گروه را به ایجاد فرصت شغلی و تحصیلی بهتر برای خود، تبادل و ارتقای سطح دانش در مقاطع بالاتر ترغیب نموده باشد. ۱۳۱ پست (۱۷/۴۴٪) حاوی معرفی «منابع و مطالب جدید» در حوزه کتابداری که به روزآمدی و ارتقای سطح دانش تخصصی کمک می‌نماید. ۱۹ پست (۲/۵۲٪) به «جستجوی متخصصان کتابداری» و استادان این رشته در مراکز داخل و خارج اختصاص یافته بود و حتی گروهی از این پرسشها با هدف اشتراک و تبادل اطلاعات با متخصصان حوزه‌های خاص مرتبط با فرستنده پیام فرستاده شده بود. ۱۴ پست (۱/۸۶٪) مربوط به «آگهی استخدام» متخصص که ممکن است فرصتهای علمی - پژوهشی مناسبی را برای ارتقای حرفه‌ای اعضای گروه فراهم آورده باشد. ۱۴ پست (۱/۸۶٪) در باب «نمایشگاه کتاب» که زمان و مکان برگزاری نمایشگاه‌های کتاب، نقدها، رویدادها و وقایع مربوط به نمایشگاه را اطلاع‌رسانی کرده بودند. ۲۳ پست (۳/۰۶٪) در مورد «منزلت اجتماعی رشته» که اطلاعاتی را در مورد رشته، تغییر نام رشته، و منزلت رشته در جامعه ایران می‌دادند؛ و همچنین ۱۵۶ پست (۲۹/۷۷٪) منحصراً به طرح پرسش موضوعی، پاسخ به این سؤاها در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و رشته‌های وابسته، و درخواست همکاری علمی - پژوهشی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و رشته‌های مرتبط اختصاص یافته است که می‌تواند نشانگر ارتباطهای علمی اعضا از طریق این گروه بحث الکترونیک باشد.

«مزت» (۱۹۹۸) عقیده دارد امروزه کاربرد واقعی گروه‌های بحث الکترونیک در بسیاری از رشته‌ها گسترش یافته‌است. وی دلیل اصلی پژوهشگران را در استفاده از چنین گروه‌هایی، برقراری ارتباط منظم با دانشگاهیان شناخته‌شده و ناشناسی می‌داند که با آنها

علاقه و تشابهات (علمی) یکسانی دارند. واضح است که گروه‌های بحث الکترونیک برای همه سودمندیهای یکسانی ندارند و میزان آن به مشارکت اعضا بستگی دارد. وی میزان ارتباط و مشارکت اعضای گروه‌های بحث الکترونیک را به منظور دستیابی به مزایای آن، برای ایشان سرنوشت‌ساز می‌داند. چه‌بسا پرسش در زمینه یک مقوله خاص علاوه بر گرفتن پاسخ در آن مقوله، به طرح موضوعهای مرتبط دیگری بینجامد و بدین گونه است که پژوهشگران از وجود همکاران بالقوه خود در زمینه‌های گوناگون مطلع می‌شوند و این همکاری می‌تواند به درون یا خارج از محیط گروه بحث کشیده شود و شاید این یکی از اقدامهای برنامه‌ریزی‌نشده در ارتباطهای علمی است که علاوه بر آموزش، به اشتراک دانش و همکاری در پژوهشهای آتی خواهد انجامید. «متزت» تعدد تعاملات بین پژوهشگران را پیشگویی خوبی برای همکاریهای بعدی می‌داند. نمونه عینی آن آشنایی نگارندگان مقاله حاضر، توسط گروه بحث الکترونیک مشهود است که به شروع این پژوهش منجر گردید.

ارتباطهای علمی از موضوعاتی است که با توجه به پیشرفت برق‌آسای فناوریهای ارتباطی و اطلاعاتی دچار تحول شده‌است و به نظر می‌رسد با توجه به اینکه چرخ تکامل فناوریهای مذکور به دلیل ماهیت پویای دانش، نمی‌ایستد این دگرگونی ادامه خواهد داشت. به عقیده «ادلیسکو»<sup>۱</sup> (۱۹۹۹ نقل از علیدوستی و خسروجردی ۱۳۸۶، ۷۸) اینترنت فقط جدیدترین فناوری است که در افزایش رشد همکاری علمی ایفای نقش می‌کند و انواع جدیدی از شکلهای ارتباطی انعطاف‌پذیر را میسر ساخته است، لذا پرداختن به جنبه‌های انسانی اشکال ارتباطی جدید که زاده ذهنهای خلاق انسان است و نحوه استفاده او از چنین ابزارهایی - بویژه از دیدگاه ارتباطهای علمی - نتایج جالبی را در بر خواهد داشت. همچنین، با توجه به نتایج حاصل از این مطالعه، پیشنهاد می‌شود بین این گروه بحث الکترونیک و هم‌تایان آن، بخصوص در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای دیگر، بررسی و مقایسه‌ای انجام شود تا از میزان و چگونگی استفاده دیگر شرکت‌کنندگان

1. Odlyzo.

- با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و علمی آنان - مطلع شویم. از سوی دیگر، بررسی تطبیقی و محتوایی گروه‌های بحث نظارت‌شده و نشده نیز می‌تواند نتایج جالبی را در بر داشته باشد، زیرا می‌تواند در نوع و کیفیت مشارکت اعضا تأثیرگذار باشد. همچنین، به منظور استفاده بهینه‌تر از چنین ابزاری، تدوین آیین‌نامه «آداب شبکه‌ای» و اعمال مدیریت نظارت‌شده» برای این گروه بحث الکترونیکی، پیشنهاد می‌گردد.

### منابع

- آذرانفر، جوانه (۱۳۸۵). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی سالهای ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۲ موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران. علوم و فناوری اطلاعات. ۲۱(۴). ص.ص. ۱۹-۳۹
- داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۶). ارتباط علمی: نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی. تهران: دبیزش.
- زین‌العابدینی، محسن (۱۳۸۵). بهره‌گیری از روش‌های نوین ارتباطی در کتابخانه‌های عمومی. نما ۵(۴).
- [www.irandoc.ac.ir/data/e\\_j/vol5/zeinolabedini.htm](http://www.irandoc.ac.ir/data/e_j/vol5/zeinolabedini.htm) (آخرین بازدید ۱۳۸۶/۵/۲)
- علیدوستی، سیروس و محمود خسروجردی (۱۳۸۶). ارتباطات علمی مبانی، مدلها، و کاربردها. دفتر ارتباطات علمی. پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران. ص. ۷۸، ۱، ۲
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۶). نتایج نهایی تحلیل محتوا بر گروه بحث. نامه الکترونیکی به نویسنده. ۳۰ شهریور.
- \_\_\_\_\_ (۱۳۸۶). لیست اعضای گروه بحث. نامه الکترونیکی به نویسنده. ۱ مهر.

- مرادی، شیما. کاربرد آ.اس.اس. در کتابخانه‌های تخصصی. علوم و فناوری اطلاعات. زودآیند.

- هاندي، کييد (۲۰۰۲). گروه‌های بحث الکترونیک دانشگاهی و علمی. ترجمه مریم اسدی. ۱۳۸۳. نما ۲(۲).

[http://www.irandoc.ac.ir/data/e\\_j/vol1/Dicussion\\_grp.htm](http://www.irandoc.ac.ir/data/e_j/vol1/Dicussion_grp.htm)

(آخرین بازدید ۱۳۸۶/۵/۲)

- Archer, Ronald (1995). Information Impact Case Studies Listserv "INIMCAS-L": Analysis of Initial Use. *Making a difference: Measuring the Impact of Information on Development*. Edited by Paul McConnell. IDIC Pub: Canada. 1995.

[http://www.idrc.ca/en/ev-30681-201-1-DO\\_TOPIC.html](http://www.idrc.ca/en/ev-30681-201-1-DO_TOPIC.html)

(Last Visit October 29, 2007)

- Bar-Ilan, Judit and Betty Assouline (1997). A content analysis of PUBYAC :a preliminary study. *Information Technology & Libraries*. 16 (4). pp. 165-175.

- Davis, Richard (2005). *Politics Online: Blogs, Chatrooms and Discussion Groups in American Democrac..* New York: Routledge.

- Gilbert, Steve & William Geoghegan (1995). An "online" experience: discussion group debates why faculty use or resist technology. *Chance*.

- Joslin Diabetes Center (2005). Internet Discussion Group Provides Inspiring, Supportive Oasis for People With Diabetes. *Ascribe Newswire: Health*. P 5-7

- <http://www.highbeam.com/doc/1G1-139218997.html> (Last Visit October 29, 2007)

- lisWiki (2007). Discussion groups. [http://liswiki.org/wiki/Discussion\\_groups](http://liswiki.org/wiki/Discussion_groups) (Last Visit September 15, 2007)

- Matzat, Uwe (1998). *Informal Academic Communication and Scientific Usage of Internet Discussion Groups*. International Conference(IRISS '98),March 1998, Bristol, UK.

- Moreale, Emanuala & Stuart Watt (2003). *An Agent-Based Approach to Mailing List Knowledge Management* . Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

- Ng, T. W (1998). Electronic digests in scientific communication. *Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy* 8 (3): 243-246.

- Pych, Joseph (2007). Four simple rules for better mailing lists. *B to B*. 92 (2) , p29-29.

- Ruipérez, José Antonio Ontalba y (2002) Análisis de contenido de la lista de distribución IweTel (1998-2000). *El profesional de la información*. 11(1).pp.14-27